

τοῦ κράτους, συγκεντρώσας ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐνέργειαν μακρᾶς καὶ ἰσως ὁλοκλήρου λαοῦ περιόδου.

Τούτου ἕνεκα παρατείνων τις ἢ βραχύνων τὴν διάρκειαν τῶν μυθικῶν χρόνων, δυνατόν νὰ κατορθώσῃ τὴν ταξινόμησιν τῶν γεγονότων, ἅτινα ἀφῆκαν ἴχνη τινὰ ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις παραδόσεσιν. Ἀλλὰ εἰς τί χρησιμεύει, δυνατόν λεχθῆναι, ἢ περὶ τὰς παραδόσεις ταύτας ἐνασχόλησις; πῶς δὲ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπαρίθμησις αὐτῶν; Οὐδὲν ἱστορικὸν μνημεῖον, οὐδεμία ἐπιγραφὴ θὰ ἐπιτρέψῃ ἡμῖν ποτε νὰ ταχθῶμεν ἐν αὐταῖς τῇ ἀληθείᾳ ἢ τῇ πλάνῃ. Τῶν χρόνων, εἰς οὓς ἀνάγονται, ὄντων ἀρχαιοτέρων πάσης θετικῆς ἱστορίας, οὐδέποτε εἰς οὐδεμίαν περὶ αὐτῶν θὰ ἀπολήξωμεν βεβαιότητα.

Ἡ γλῶσσα αὕτη σήμερον δὲν εἶναι ὅλως ἀκριβής. Ἐν μόνον ἱστορικὸν μέσον ὑπάρχει ὅπως ἀνέλθωμεν εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους πάσης θετικῆς ἱστορίας χρόνους, ἐν μόνον μέσον ὑπάρχει, ὅπως ἐπιχειρήσωμεν ἐξελεγχθῆναι παραδόσεων ἀρχαιοτέρων πάντων τῶν γραπτῶν μνημείων· καὶ τὸ μέσον τοῦτο χορηγεῖ ἡμῖν ἡ ἀστρονομία.

ΟΛΙΓΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΠΑΙΔΕΙΑΣ.

Ἐπιχειροῦντες νὰ σκιαγραφήσωμεν τὸ θέμα τοῦτο, θέλομεν εὐρεθῆ εἰς ἀμηχανίαν οὐκ ὀλίγην, διότι περὶ Ἡπείρου εἰσέτι ἀκριβὲς ἱστορικὴ ἀφήγησις δὲν ὑπάρχει, μολονότι πρὸ ἐτῶν τινων ὁ μεγάλθυμος καὶ φιλογενέστατος κύριος Χρηστάκης ἐφένδης Ζωγράφος, τέκνον ἐνδοξόν τῆς εὐάνδρου Ἡπείρου, ἔθετο ἑκατοντάλιρον γέρας ἐν διαγωνίσματι εἰς τὸν δυνηθέντα νὰ συγγράψῃ περὶ Ἡπείρου κατὰ τοὺς περιλαμβανόμενους ἐν αὐτῷ ὅρους, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε οὐδεὶς τῶν σοφῶν ἡμῶν λογίων κατέβηκεν εἰς τὸν ἀγῶνα, πλὴν τοῦ κ. Ἀραβαντινοῦ, ὅστις δὲν ἐπέτυχεν μὲν ἐντελῶς, κατὰ τὸ προταθὲν διαγώνισμα, χαλεπὸν γὰρ τὸ ἔργον, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ἡμεῖς θῃ ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου μὲ ἐβδομήκοντα πέντε λίρας διὰ τοὺς ἀγῶνας, οὓς κατέβηκε πρὸς σύνταξιν τοῦ ὅλου περὶ Ἡπείρου· οἱ σοφώτεροι δὲ ἄλλοι τῆς Ἡπείρου γόνοι καὶ τοῦ ἔθνους, ὑπὸ μανδραγόρα εἰδόντες, δὲν κατέρχονται εἰς τὸν ἀγῶνα, ἢ διότι νομίζουσι τὸν ταιούτον μικρὸν, ἢ διότι δὲν ὑπάρχουσι τὰ κατάλληλα βοηθήματα. Ἰσα, ἔ-

σα, διότι δὲν ὑπάρχουσιν· ἂν ὑπῆρχον, ἕκαστος θὰ ἐτόλμα νὰ κατέβηκεν εἰς τὸν ἀγῶνα· δύνανται ὅμως οὗτοι, ἢ μόνοι των, ἢ δι' ἄλλων νὰ ἀναδιφύσῃσιν ἀρχαίας βιβλιοθήκας, χειρόγραφα, ἐπιγραφαί, ἐκ τῶν ὁποίων νὰ ἀπαρτίσωσιν ἐν ὅλον περὶ Ἡπείρου.

Πᾶς λοιπὸν ἐκ τῶν λογίων Ἡπειρώτης ἄς ἀσχοληθῇ εἰς τὴν σύνταξιν τοπογραφίας τινός, ποταμῶν, λιμνῶν, ὀρησκείας, παιδείας ἐν γένει, κτλ. ὅπως διὰ τῶν ἐρευνῶν τούτων ἀποτελεσθῇ τὸ ὅλον περὶ Ἡπείρου ἔργον πλήρες.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 1828 καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 4/16 μαρτίου 1875 φύλλῳ τοῦ Νεολόγου ἔγραψα ὀλίγα περὶ τῆς κατηρειπωμένης μεσαιωνικῆς πόλεως Βελλᾶς, διαλαβὼν ἀκροθιγῶς πως καὶ περὶ Δωδώνης, διότι πολλοὶ τῶν ἡμετέρων καὶ ἀλλογενῶν ἐδόξαζον ὅτι κεῖται ἐνταῦθα, ἢ ἐν τῷ φρουρίῳ Ἰωαννίνων· ἔλεγον δὲ ὅτι οὐδεὶς θὰ ἐγγίσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἂν δὲν εὐρεθῶσιν ἐπιγραφαί τινες, λείψανα ἄλλα, τὰ ὁποῖα ὅλα εὐρίσκονται δι' ἀνατκαφῶν· καὶ πράγματι προπέρυσιν ὁ φιλογενὴς καὶ φιλόμουσος κ. Καραπάνος εἰς Δραμεσιούς, χωρίον κείμενον μακρὰν τῶν Ἰωαννίνων 3 ὥρας πρὸς τὸ ΜΔ αὐτῶν, ἔκαμεν ἀνασκαφάς, τῇ ἀδείᾳ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως, καὶ εἶρε πλεῖστα ὅσα τεκμήρια ἀποδεικνύοντα τρανῶς τὴν θέσιν, ἐν ᾗ ὑπῆρχεν ἡ πόλις Δωδώνη καὶ τὸ ἀρχαιότατον τῆς Ἑλλάδος μαντεῖον, τὸ σέμνωμα τῆς Ἡπείρου, καὶ ἤδη λύεται τὸ δύσλυτον καὶ δυσάποφασιστον περὶ Δωδώνης ζήτημα, κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦ κ. Καραπάνου.

Ἐκ δὲ τῶν εὐρεθέντων ἀγαλμάτων καὶ ἐπιγραφῶν εἰκάζεται ὅτι ἡ ἀρχαία Ἡπειρος δὲν ἦτο ἄμειρος παιδείας, σοφίας καὶ τέχνης· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὁ ἀμείλικτος στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Λίμιλιος Παῦλος κατέστρεψεν αὐθιγῶς, ἔχων δόγμα συγκλήτου, «Ὅστις ἐν ὥρᾳ μὲν πεντεκαίδεκα ἀνθρώπων ἐξανδραποδισθῆναι μυριάδας, ἐβδομήκοντα δὲ πόλεις πορθηθῆναι» (Πλουτάρχ., ἐν Β. Αἰμ. Παύλ.). Ἐκ δὲ τῆς τοσαύτης φθορᾶς καὶ πανωλεθρίας ἀνυπολόγιστος ζημία προέκυψε καὶ αἰῶνες ὅλοι κατέχωσαν καὶ αὐτὰ τὰ εἰρεπία, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ μαρτυρήσωσι περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῆς Ἡπείρου· ὅθεν δικαίως εὐρίσκονται εἰς ἀμηχανίαν καὶ ἀπορίαν οἱ μέλλοντες νὰ συγγράψωσι περὶ Ἡπείρου· ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

Τὸ θέμα, οὗ ἐπελήφθημεν περὶ τῆς ἐν Ἡπείρῳ παιδείας, θέλομεν πραγματευθῆ οὐχὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως τῆς Ἡπείρου ὑπὸ Λίμιλιου Παύλου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ κατωτέρω.

Οἱ ἀπόστολοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν ἐκήρυξαν κατὰ κλῆρον τὸ Εὐαγγέλιον ἀπανταχοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης· ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ Ἡπείρῳ ἔλαχεν ἡμῖν τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ μακάριος Παῦλος, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ πρὸς Τίτον δηλὸν γίνεται· «σπούδατον εἰσελθεῖν πρὸς με εἰς Νικόπολιν, ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι¹».

Ὁ μακάριος Παῦλος λοιπὸν πρῶτος ἐκήρυξεν ἐν ταῦθα τὸ Εὐαγγέλιον, συνεπέα δὲ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὰ ἀπολεσθέντα γράμματα. Ἰδοὺ λοιπὸν ἐναργεστάτη ἀπόδειξις ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ὑπῆρξε τὸ μέγα εὐεργέτημα εἰς τὸ ἔθνος, ἔστωσε καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ γράμματα· ἡ δὲ διδασκαλία τῶν γραμμάτων ἐγένετο ὡδὲ πως.

Οἱ ἱερεῖς ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τοῦ χριστιανισμοῦ ἦσαν συγχρόνως καὶ διδάσκαλοι τῶν τέκνων τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ κώμας κατοίκων, οἵτινες ἐλέγοντο καὶ διδάσκαλοι κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐπὶ τῆς γῆς ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦτο· «διδάσκαλε, ποῦ μένεις; διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσω, ἵνα ζῶν αἰώνιον κληρονομήσω;» Ἡ δὲ διδασκαλία ἐγένετο ἐν τοῖς νάρθηξι τῶν ἐκκλησιῶν μέχρι χθὲς, ὡς καὶ νῦν εἰς πολλὰ τῆς Ἡπείρου μέρη· ὁ δὲ διδάσκαλος ἔθετε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐν γραμμῇ ἀναλόγως τῆς προόδου ἐκάστου. Ὁ διδάσκαλος κατὰ πρῶτον ἔγραφεν εἰς χάρτην τὸ ἀλφάβητον, θέτων ἐπὶ κεφαλῆς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ † ἀρχίζων οὕτω· σταυρὲ βοήθει μοι, α, β, γ, καὶ ἐξῆς· «ἀπὸ Θεοῦ ἄρχεσθαι δεῖ, καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι»· ἀφοῦ δὲ ὁ μαθητὴς ἐμάνθανε καλῶς καὶ νὰ ἀποστηθίζῃ τὸ ἀλφάβητον, ὁ διδάσκαλος συνεδύαζε τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου μὲ τὸ τελευταῖον, τὸ δεύτερον μὲ τὸ προτελευταῖον, καὶ οὕτω μέχρι τοῦ μέσου· οὕτω, αω, βψ, ἀλφα-ω, βῆτα-ψ, γχ, δφ, καὶ ἐξῆς· ἀφοῦ δὲ ὁ μαθητὴς ἐγυμνάζετο καλῶς καὶ οὕτω, τὸν προεβίβαζον εἰς τὰς συλλαβὰς, αἵτινες ἀπετελοῦντο ἐκ τοῦ προοιμιακοῦ ψαλμοῦ τοῦ Δαυὶδ· «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον», ἐπροφέροντο δὲ οὕτω· ε υ, -ευ, λ ο-λο, γ ε ι-γει· ὁ δὲ χάρτης, εἰς ὃν ταῦτα

¹) Περὶ Νικοπόλεως ὑπάρχει διαφωνία· τινὲς μὲν λέγουσιν ὅτι ὁ Παῦλος ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Νικοπόλεως ἔγραφεν· ἄλλοι δὲ ἐκ τῆς ἐν Ἡπείρῳ Νικοπόλεως, τῆς κτισθείσης πλησίον τῆς νῦν Πρεβέζης ὑπὸ Αὐγούστου Καίσαρος εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Ἀκτίῳ νίκης αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου, ὅπερ καὶ πιθανόν.

ἐγράφοντο, ὠνομάζετο πινακίδια, ὅθεν κατέστη καὶ παροιμιῶδες· «εἶναι εἰς τὰ πινακίδια ἀκόμα»· δηλαδὴ ἀρχάριος, πρωτόπαιρος· ἀφοῦ δὲ ἐτελείονε συλλαβίζων ὅλον τὸν ψαλμὸν, ἐγυμνάζετο ἐν αὐτῷ καὶ εἰς τὴν συνδεδεμένην ἀνάγνωσιν· ἀκολουθῶς προεβιβάζετο εἰς τὴν Ὀκτώηχον, εἰς τὸ Ψαλτήριον, εἰς τὸν Ἀπόστολον, κλπ. Ἐγυμνάζοντο οἱ μαθηταὶ νὰ κανοναρχῶσι καὶ νὰ ψάλλωσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὥστε ὅλη ἡ διδασκαλία ἐγένετο ἐν τοῖς ἱεροῖς βίβλοις·—κατὰ σάδδατον δὲ ἐκάστης ἐβδομάδος ἐπανελάμβανον τὰ ἐβδομαδιαῖα μαθήματα, καὶ τότε μεγαλοφώνως ὥστε ἠκούοντο μακρόθεν· τοῦτο δὲ ἡύχαρίσκει μεγάλως τὸν διδάσκαλον, ὅστις καθήμενος πρὸ τῶν μαθητῶν, ἢ περιπατῶν, ἔλεγε, «διαβάστε». Ὁ μισθὸς τοῦ ἦτο εὐτελὴς, ὡς ὅλα τότε ἦσαν εὐτελῆ· ἀντημείβετο δὲ καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ὅσας τις προεβιβάζοντο εἰς ἀνώτερον βιβλίον, μὲ δῶρόν τι· τὸ δὲ δῶρον ἦτο τὸ λεγόμενον «κανίσκι», συγκεκριμενον ἀπὸ μίαν πῆτταν, κολουῖραν καὶ ἐν μανδύλιον.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ νάρθηκι ἐθήλασαν τὸ πρῶτον γάλα τῆς παιδείας οἱ ἡμέτεροι σοφοί, οἱ ἀείμνηστοι καὶ μεγάλοι ἐκεῖνοι διδάσκαλοι καὶ εὐεργεταὶ τοῦ ἔθνους, Οἰκονόμος, Λούκας, Ἀσιώπιος, Γαζῆς, Κωνσταντᾶς, Γεννάδιος, Ζωσιμάδαι, Καπλάναι, Ριζάραι· (ἴδε Β. παραλ. Ἀ. Γούδα ἐν τῷ βίῳ ἐκάστου αὐτῶν)· ἡ διδασκαλία δὲ αὕτη ἐξηκολούθει ἐπὶ αἰῶνας ὅλους· μόλις δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος εἰσῆλθῃ ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος ἐν Ἰωαννίνοις, τῇ πρωτεύουστι τῆς Ἡπείρου, ἐκεῖθεν δὲ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας· ἀλλὰ καὶ αὕτη ἤδη σχεδὸν κατηργήθη, ὡς ἐπιβλαβὴς μᾶλλον ἢ ὠφέλιμος, εἰσαχθείσης ἀντ' αὐτῆς τῆς συνδιδασκτικῆς μεθόδου, χάρις τῷ Ἡπειρωτικῷ Συλλόγῳ, ὃν ὅχι ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἡπείρῳ, ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ μέθοδος αὕτη θέλει διαδοθῇ καὶ ἀπὸ τοῦ Ζωγραφεῖου διδασκαλείου¹.

Ταῦτα μὲν περὶ τῆς προκαταρκτικῆς παιδείας, τῶν κοινῶν λεγομένων γραμμάτων· τὸ δὲ σχολεῖον ἐλέγετο καὶ δασκαλεῖον, διδασκαλεῖον, ὅπερ ἀναλογεῖ πρὸς τὸ γραμματοδιδασκαλεῖον, καὶ τὸν γραμματοδιδάσκαλον καὶ γραμματιστὴν τῶν ἀρχαίων, ὅστις ἐδίδασκε τὰ γράμματα, τὰ στοιχεῖα δηλαδὴ τοῦ ἀλφαβήτου.

Διὰ νὰ δεικνύωσι δὲ οἱ διδάσκαλοι τὰ γράμματα ἐ-

¹) Παρὰ τοῦ Συλλόγου ἐβελτίσθη, ἵνα συγκροτῇται κατ' ἔτος σύνοδος διδασκαλικὴ ἐν τῇ ἱερᾷ μητροπόλει Ἰωαννίνων πρὸς ἀφομοίωσιν τοῦ συστήματος τούτου, προεδρεύοντος τοῦ ἀγίου Ἰωαννίνων.

λάβανον ἐν ξυλάριον λεγόμενον δειχνὶ, δείκτης· ἀποῦ δὲ ἐμάνθανον νὰ ἀναγινώσκωσιν ἐλευθέρως, ἤρχιζον καὶ νὰ γράφωσι πρῶτον τὸ ἀλφάβητον, ἔπειτα συλλαβὰς, καὶ ἀκολουθῶς κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο ἐπιτιθημὴ, ἐκ τοῦ ἐπὶ καὶ τίθημι, διότι τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου ἔθετον ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἰδικοῦ των χάρτου· ἐσυνήθιζον δὲ νὰ προτάττωσι τὸ ἐξῆς·

« Ἀρξὼν χεῖρ μου ἀγαθὴ,
γράφον γράμματα καλὰ,
μὴ δαρθῆς καὶ μαλωθῆς.
καὶ εἰ τὸν φάλαγγα βαλθῆς ».

Αἱ δὲ τιμωρίαι τῶν διδασκάλων ἦσαν σκληραὶ καὶ βάρβαροι· ἐτιμῶρουν τοὺς ἀτάκτους καὶ ἀμελεῖς μαθητὰς διὰ τοῦ φάλαγγος, κοινῶς φέλεκα· τοὺς διέταττον νὰ μένωσιν ὄρθιοι καὶ ἐν τῷ ἡλίῳ βαστάζοντες εἰς τὰς χεῖρας καὶ λίθον τινὰ, τοὺς ἐφύλαττον ἀσίτους ἐπὶ πολλὰς ὥρας, τοὺς ἔδερνον ἀνηλεῶς· ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ διδασκάλου ἐπεστάτει ὁ ἀνώτερος μαθητῆς, ὅστις ἐλέγετο πρωτόσκολος, ἢ πρωτόσχιλος. Ἐκ τῆς σχολῆς ταύτης τοῦ νάρθηκος ἐξήρχοντο καὶ διδάσκαλοι καὶ ἱερεῖς.

Γοιαύτη ἦτο ἡ γραμματοδιδασκαλία ἐν Ἡπείρῳ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ· μεταβῶμεν ἤδη καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν παιδείαν, τὰ ἑλληνικὰ λεγόμενα γράμματα.

Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀνεξωपुरήθησαν πολὺ βραδέως ἐν Ἡπείρῳ, μόλις ἂν δὲν λανθάνωμαι, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ὀγδόης ἐκτονταετηρίδος, χάρις εἰς τοὺς ἐν Ἐνετίᾳ ἐμπορευομένους Ἰωαννίτας. « Εἰς δὲ τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων χρεωστεῖ ἡ Ἑλλάς τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας », λέγει ὁ Κούμας· καὶ πρῶτον ἐν Ἰωαννίνοις ἔνθα ἐδίδασαν, σπουδάσαντες ἐν Εὐρώπῃ, ὁ Θεοτόκης, ὁ Βούλγαρις, ὁ Γ. Σουγδουρῆς, ὁ διαδεξάμενος τὸν Βητσαρίωνα Μακρῆς, οἱ Μπαλάνοι, Ψαλίδαι, Σακελλάριος, Κρανᾶς, ὁ ἐπιλεγόμενος Αἰσωπος (ἴδε βίους Παραλ. Α. Γούδα)· εἰς Μέτσοβον ὑπῆρξε μετὰ ταῦτα ἑλληνικὸν σχολεῖον, εἰς Πρέβεζαν, Ἄρταν, Ἀργυρόκαστρον, Βοσκόπολιν ἢ Μοσχόπολιν· ἔνθα καὶ τυπογραφεῖον ὑπῆρξε πρῶτην φορὰν. Ἐπειτα ἐκ τῶν μαθητῶν Μπαλάνου καὶ Ψαλίδας ἤρχισαν νὰ διδάσκωσιν εἰς διάφορα χωρία τοῦ Ζαγορίου καὶ Πωγωνιανῆς περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστῶσης ἐκτονταετηρίδος. Ἐκτατε δὲ ὡς ἀπὸ πολυχέυμονος λύχνου ἡ Ζωσιμαία σχολὴ διευθυνομένη τότε ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Λ. Σακελλαρίου, ἥδη δὲ ὑπὸ τοῦ ἀξιοτίμου Σ. Μακρῆ², διεφώτιζε καὶ

διαφωτίζει ὡς ἀπὸ κέντρου Ἡπείρον, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν, Θράκην, Βουλγαρίαν, Μικρὰν Ἀσίαν διὰ τῶν μαθητῶν τῆς· καὶ τοῦ δὲν ὑπάρχουσι τοιοῦτοι διδάσκαλοι, ἱατροὶ, δικηγόροι, θεολόγοι· τῆς σχολῆς Ἰωαννίνων μαθητῆς ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἀσώπιος, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Ἀπὸ δὲ τῆς τρίτης δεκαετηρίδος καὶ ἐντεῦθεν ἠγέρθησαν ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐν ἀπάσαις σχεδὸν ταῖς κωμοπόλεσι καὶ χωρίοις τῆς Ἡπείρου, ἥδη δὲ καὶ παρθεναγωγεῖα· καὶ δὲν ὑπάρχει Ἡπειρώτης νὰ μὴ γνωρίζῃ νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ γράφῃ, ἐνῷ πρότερον ἡ παιδεία ἦτο περιορισμένη εἰς τοὺς ἱερεῖς μόνον καὶ ἀναγνώστας, ἴσως καὶ εἰς τινὰς τῶν εὐπόρων προεστώτων οἱ δὲ ἄλλοι ἢ θὰ ἐγεώργουν, ἢ θὰ ἔθεσκον τὰ ποιμνία των, ἢ ἔνεκα τοῦ τραχέος καὶ ὀρεινοῦ ἐδάφους τῆς Ἡπείρου μετέβαινον εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀλλὰ βραδέως τοῦτο, ὅπου μέιναντες πολλὰ ἔτη ἐργαζόμενοι ἀποκατεστάθησαν ἐκεῖσε, ἀποκτήσαντες κτήματα, κτηματῖαι γενόμενοι καὶ βαθύπλουτοι· ἀλλὰ, καὶ μακρὰν τῆς γενεθλίου εὕρισκόμενοι, δὲν τὴν ἐλησιμόνησαν· ἐν τῷ Ἡπειρώτῃ ὑπάρχει ἔμφυτος ἡ ἀρετὴ αὕτη « μέμνησο πάτρης »· τοιοῦτοι ὑπῆρξαν πλεῖστοι ὅσοι· ἀλλ' ἐν τῇ χορείᾳ ταύτῃ προεξάρχουσιν οἱ ἀείμνηστοι καὶ ἀάδιμοι Ζωσιμάδαι, Καπλάναι, Ριζάραι, Ἀρσάκαι, Σίναι, Ζάππαι, καὶ οἱ μεγάλθυμοι Χρηστάκαι Ζωγράφοι. Ἐκ δὲ τῶν γενναίων τούτων τέκνων τῆς ὠνομάσθη ἡ Ἡπειρος εὐάνδρος (ἴδε βίους Παραλ. Α. Γούδα).

Ὁ δὲ βίος τῶν διδασκάλων ποῖος; Ἀποῦ διεκπεραιώσωσι τὰς γυμναστικὰς σπουδὰς οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ σπουδᾶσωσιν ἐπιστήμην τινὰ, ἢ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, ἢ ἐν Εὐρώπῃ, ἀσπάζονται τὸν διδασκαλικὸν βίον· συμφωνοῦσι δὲ κατὰ τὰς διαφόρους συστάσεις ἢ μέτα, τὰ ὅποια ἔχουσιν, εἰς πόλιν, κώμην, χωρίον· οἰκοῦσιν ἐν τῷ σχολείῳ, κείμενοι ἐν ψιαθίῳ, ἔχοντες τὸν ἄρτον ἀνηρτημένον ἐν πήρᾳ τινί, ἐξ οὗ γεύονται ἐν ὕδατι, ἢ μετὰ τυροῦ καὶ ἐλαιῶν πολυχρονίως τεταριχευμένων. Διδάσκουσι δὲ ἀπὸ τῆς ἔδρας τὰ σχολιακὰ μαθήματα· οἱ δὲ μαθηταί, ἀποῦ τελειώσωσι τὰ σχολιακὰ μαθήματα, μεταβαίνουνσι καὶ

τῆς συλλογῆς, δηλαδὴ ὅλων τῶν χρηματισάντων διδασκάλων ἐν Ἡπείρῳ ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦδε. Τοῦτο δὲ ἐστὶ λίαν εὐκόλον· ἕκαστος διδάσκαλος πόλεως, κώμης ἢ χωρίου νὰ προσπαθήσῃ διὰ συντόνου ἐρεῦνης νὰ σημειώσῃ ὅλους τοὺς προκατόχους του χρονολογικῶς· ὥστε ἐκ τῶν μερικῶν αὐτῶν διαγραμμάτων ν' ἀποτελεσθῇ τὸ γενικὸν διάγραμμα τῶν ἐν Ἡπείρῳ διδασκάντων ἐν τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι· πόνῳ καὶ μόχθῳ κτῶνται τὰ καλὰ.

¹) Πατρίδα τοῦ εὐεργέτου Σίνα.

²) Εὐχῆς ἔργον εἶναι νὰ ἐπιληφθῇ τις τοῦ θεήματος

εἰς τὸ ἐν Ἰωαννίναις γυμνάσιον, ἵνα σπουδάσωσι καὶ τὴν μέσσην παιδείαν· τινὲς δὲ διδάσκουσι καὶ γυμνασιακὰ, καὶ ξέναις γλώσσας, ἂν θέλῃς, φέρουσι δὲ καὶ ῥάβδον ἐν ταῖς χερσὶν, ὡς καθηγηταί· ἀλλ' οὐχ ἤτον ζῶσι βίον λαγωῦ, ὑποπτήσσοντες τοὺς προὔχοντας πόλεως, κώμης, ἢ χωρίου· μάλιστα ὅταν πλησιάζῃ ἡ λῆξις τῆς προθεσμίας, ἄρχονται νὰ θεωπεύωσιν αὐτούς· οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν προυχόντων ἀντὶ νὰ τιμῶσι τοὺς διδασκάλους εἰς οὓς ἐνεπιστεύθησαν τὰ τέκνα αὐτῶν, προσφέρονται σοβαρῶς, κοτζαπισίτικα, ὡς λέγουσι, καὶ τοιοῦτοι δυστυχῶς ὑπάρχουσιν εἰσέτι εἰς τὰ χωρία. Ἀλλὰ φίλοι συνάδελφοι τοῦ ἔργου σας ἐπιμελήθητε καὶ μὴ φοβεῖσθε· μελετᾶτε οὐχὶ τῶν μαθημάτων τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ διαφόρους ἄλλους συγγραφεῖς, ἵνα καὶ ὑμεῖς αὐτοὺς ὠφελῆτε καὶ τὴν ἐμπιστευθεῖσαν ὑμῖν νεολαίαν.

Ἀλλὰ πολλοὶ αὐτῶν ὅταν ἀλλάξωσι θέσιν, ἀλλάζουσι καὶ δίαιταν, καὶ τὴν διογενικὴν χαίρειν εἶντες, ἀτπάζονται τὴν ἐπικουρείον. Εἶδομεν πολλοὺς, γινώσκουμεν δὲ καὶ πολλοὺς, μαθητὰς καὶ διδασκάλους βιοῦντας ἐν ταῖς ἐστίαις αὐτῶν εὐτελεστάτα, ἄρτον ἐν ὕδατι ἐσθίωντας καὶ πίνοντας, διορισθέντας δὲ ὡς ὑποτρόφους ἢ διδασκάλους, ἐν διδασκαλείοις καὶ λησιμονοῦντας παντάπασιν τὸν πρότερον βίον· ἐν ᾧ δηλαλὴ ὡς διδάσκαλοι διητῶντα ἐν σκληραγωγίᾳ, ἢ ὡς μαθηταὶ ἐν ταῖς ἐστίαις αὐτῶν λάχανα ἐσθίωντες, ἐν τοῖς τοιοῦτοις καταστήμασιν ἀπαιτοῦσι πακίλα φαγητὰ, οἶνον, ὡς ἀξίωμα προτείνοντες τὸ θαυδεῖον «καὶ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου»· καφεποσίαν ἀνὰ πᾶν διάλειμμα, ὡς κεκηγκότες δῆθεν, λησιμονοῦντες τὴν ἀποστολὴν τῶν καὶ τὴν διάθεσιν τῶν εὐεργετῶν ἀφορῶσαν τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν· ὀλίγου δεῖν ἐνεκεν αὐτῶν νὰ διαλυθῶσι σχολαί, ὡς ἡ Ριζάρειος ποτὲ, καὶ διδασκαλεῖα.

Μὴ πρὸς Θεοῦ, φίλοι καὶ συνάδελφοι, γινώμεθα αἵτιοι διαλύσεως, ἀλλὰ μᾶλλον συνθέσεως, κατὰ τὸ θεῖον παράγγελμα «οὐκ ἤλθον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι». Ἀλλ' εἰσὶ καὶ πλεῖστοι οἱ γινώσκοντες καὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν καθ' ὁλοκληρίαν κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν· «ἐν ᾧ ἐκλήθη τις, ἐκεῖ καὶ μενέτω».

Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἠδυνήθη νὰ μάθω ἐκ τῆς πολλῆς ἐρεῦνης, μελέτης καὶ παραδόσεως τὰ δὲ πλεονεκτήματα καὶ καλλίτερα ἀπόκεινται τοῖς ἰκανωτέροις.

Ἐν Κάτω Σουδενόις, 1878 κατὰ Σεπτέμβριον.

Α. ΓΟΝΙΟΣ.

ΠΕΡΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ.

Κατὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ ἐν Πέρᾳ Ἑλληνικοῦ γυμναστηρίου τοῦ κ. Στάγκαλη ἀπηγγέλθη ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ κ. Μακρῆ ὁ κατωτέρω περὶ γυμναστικῆς λόγος, δι' οὗ παριστάνει τὰ καλὰ ἅτινα προκύπτουσιν εἰς τὴν ὑγιείαν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως. Μερὶ γυμναστηρίου προκειμένου, χαίρομεν παρατηροῦντες ὅτι τὸ ἑλληνικὸν τοῦτο ἱδρυμα ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ φαίνεται ἀπολαῦον τῶν συμπαθειῶν τοῦ δημοσίου τῆς πόλεως ταύτης.

Ἴδου ὁ περὶ γυμναστικῆς λόγος.

Μεταξὺ τῶν μέσων, ἅτινα ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐξεῦρε πρὸς τελειοποίησιν αὐτοῦ, σπουδαίαν θέσιν κατέχει καὶ ἡ Γυμναστική. Αὕτη καλλύνει καὶ ἐξωραΐζει τὸν ἄνθρωπον, διατηρεῖ τοῦτον ὑγιᾶ καὶ ἀχμαῖον, προφυλάττει αὐτὸν κατὰ ἐνδεχομένων ἀσθενειῶν, καὶ πολλάκις θεραπεύει αὐτὸν ἐκ πολλῶν τοιούτων, ἐξ ὧν ἡ ἀπαλλαγὴ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον διὰ τῆς χρήσεως ἐσωτερικῶν φαρμάκων ἀδύνατος ἀποβαίνει. Λόγου ἕξιν λοιπὸν θέσιν κατέχει καὶ ἡ γυμναστικὴ ἐν τῇ ἱατρικῇ, ὡς μέσον προφυλακτικὸν καὶ θεραπευτικὸν πολλῶν ἀσθενειῶν τοῦ ὁργανισμοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ ἅπαντα ἡ πεπολιτισμένη ἀνθρωπότης ἐξεῦρεν, ἐτελειοποίησε καὶ κατέταξε πῇ γυμναστικὴν μεταξὺ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ εἰς τὴν ἀνατροφὴν συντελούντων τῆς νεολαίας. Ἡ γραμματικὴ, ἡ γυμναστικὴ καὶ ἡ μουσικὴ ἀπετελοῦν τὰ τρία κύρια στοιχεῖα τῆς ἀνατροφῆς τῶν ἡμετέρων προγόνων. Τοσοῦτο δὲ εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ τρία ταῦτα μέσα συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς ἔθνους, ὅσον ἐν τῇ λαμπρᾷ ἀρχαιοτάτη τῶν ἡμετέρων προγόνων εὐρίσκουμεν τοὺς μεγαλειτέρους ἄνδρας ὅσους ποτὲ παρήγαγεν ἡ γῆνός σφαῖρα καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, εἰς ὅλας τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ὅσας ποτὲ προήγαγε καὶ ἐτελειοποίησεν ἡ ἀνθρώπινος διάνοια. Οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, καὶ εἰς τοιοῦτον ἐβλήσαν βαθμὸν ἀναπτύξεως, ὥστε ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς μετ' ὅλην τὴν τελειοποίησιν τῶν μέσων αὐτοῦ εἰς πολλὰ εἰσέτι δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς ὑπερβῇ. Καὶ ἐν τοῦτοις οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἀνετράφησαν ἐν τῇ γραμματικῇ, μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ. Τοιαῦτά εἰσι τὰ ἀποτελέσματα τῶν τριῶν τούτων μεγάλων τροφῶν. Οἱ ἀρχαῖοι κατενόησαν καὶ ἔφερον εἰς πρᾶξιν διὰ τῆς γυμναστικῆς τὸ νοῦς ὑγιᾶ ἐν ὑγιεῖ σώματι.